

CALONGE I SANT ANTONI

El municipi de Calonge i Sant Antoni va adoptar la seva denominació actual el 18 de desembre del 2017; fins aleshores, era conegut com Calonge de les Gavarres. El territori municipal s'estén pel vessant oriental de la serra de les Gavarres i arriba pel sud fins a la costa mediterrània. El seu nom actual recull els dos nuclis de població principals de la localitat, separats per uns 3 km: Calonge (també anomenat Calonge de les Gavarres), d'origen medieval, situat a l'interior, que exerceix com a cap del municipi; i Sant Antoni de Calonge (que va constituir un municipi independent entre el 1936 i el 1939), població costanera d'escassa rellevància fins al segle XX, al llarg de la segona meitat del qual es va convertir, es va convertir en un important centre turístic de la Costa Brava.

La població del municipi es distribueix, a més, per una altra sèrie de poblacions més petites, com Cabanyes, Sant Daniel, Treumal, Rifred i els Vilars; així com per un nodrit llistat d'urbanitzacions. El territori de Calonge i Sant Antoni limita amb els municipis veïns de Castell-Platja d'Aro, Santa Cristina d'Aro, Cruïlles, Monells i Sant Sadurní de l'Heura, Vulpellac i Palamós. Les principals vies de comunicació del municipi són la carretera C-31, que comunica Santa Cristina d'Aro amb Palamós i passa al costat de Calonge, per continuar després cap a Palafrugell i Torroella de Montgrí; la C-253, que discorre paral·lela a la costa entre Platja d'Aro i Palamós, i travessa Sant Antoni de Calonge; i la GI-660, que comunica Calonge amb la Bisbal d'Empordà, capital comarcal.

Hi ha diverses teories sobre el topònim Calonge. Una d'aquestes teories l'associa al terme llatí *colonicu* (relatiu a, o propi de, la colònia), mentre que una altra opta per relacionar-lo amb el terme iber *Culnica*, que apareix gravat sobre una ceràmica trobada al jaciment baix-empordanès d'Ullastret. El terme municipal és ric en presència d'elements prehistòrics, fet del qual donan fe el dolmen i el menhir de Puigsesforques, propers a Sant Daniel. També té petjades de la presència ibera, entre les quals destaca l'antic poblat originalment emmurallat de Castellbarri, a la zona occidental del territori municipal, que data del segle IV aC i que va ser posteriorment romanitzat. Al seu costat s'aixequen les molt magres restes del castell medieval homònim, documentat des del 1058.

La primera referència documental a Calonge de la qual tenim constància és un diploma del rei de França Occidental Carloman II, que data de l'any 881, mitjançant el qual el sobirà va concedir al bisbe de Girona Teuter el control sobre el territori de la vall d'Aro, que limitava al nord amb el territori de *Colonico*. Gràcies a un document gairebé un segle posterior, de l'any 969, atorgat pel rei Lotari a l'abat de Sant Feliu de Guíxols, Sunyer, sabem que aquest cenobi benedictí ostentava possessions a *Colonico*, com el castell, que va infeudar a membres de la noblesa local. La canònica catedralícia de Girona també tenia béns i drets al lloc en el segle XI. Ja en el segle XIII el control sobre la població i el castell va recaure als Cruïlles, els qui el van mantenir, no sense conflictes i sobresalts, fins al segle XV.

Text: PAV

Castell de Calonge

EL CASTELL DE CALONGE s'alça en el nucli antic de la població, sobre un petit pujol, prop de la parròquia de Sant Martí. Queda a l'extrem occidental d'aquest nucli antic, al costat d'un accentuat barranc, però integrat a l'entramat urbà, just a la plaça major. Encara que se situa la seva fundació en el segle VIII, com a part de les pertinences dels comtes de

Girona, els elements constructius més antics conservats han estat datats entre els segles X i XII.

La fortalesa es documenta per primera vegada en un jurament de fidelitat del comte Guifré de Cerdanya a la comtessa Ermessenda de Barcelona que data d'entre el 1018 i el 1023, la qual cosa demostra, ja a principis del segle XI, la importància

Torre de l'homenatge

Torre d'angle

Interior de la sala major

del *castello quem dicunt Calonico*. Posteriorment, el 1193, el castell de *Colonico de Maritima* va passar a domini reial, en l'homenatge rendit per Ramon de Solius al rei Alfons el Cast. A principis del segle XIII va passar a ser possessió de la família Cruïlles. El 1371, la vila de Calonge va ser incorporada a la Corona pel rei Pere el Cerimoniós; malgrat això els Cruïlles van mantenir el senyoriu sobre la vila i el castell fins al 1488, quan Ferran el Catòlic va vendre la jurisdicció a Galceran de Requesens, comte de la veïna vila de Palamós, que va ostentar d'aleshores ençà el títol de senyor de la baronia de Calonge. Ja en època moderna, després de passar a propietat municipal, el castell pertany actualment a la Generalitat de Catalunya.

De la primitiva fàbrica d'època romànica formen part tres dels quatre costats (nord, est i oest) que constitueixen l'antic perímetre trapezoidal, així com les torres que el flanquegen. Unes primeres reformes importants, concentrades en el sector meridional, van ser dutes a terme pels Cruïlles en el segle XIV, amb la finalitat de convertir la fortalesa antiga en un palau gòtic. Va haver-hi una tercera etapa constructiva en el segle XVI, i després, dos segles més tard, el conjunt va ser novament reformat i ampliat: es va transformar el perímetre inicial per donar pas a un cos rectangular destacat cap al sud del pati d'armes, amb la construcció d'una galeria, un nou portal d'entrada i la modificació de la torre circular situada a l'angle sud-est, que va augmentar la seva mida amb l'adhesió d'un campanar. Seguidament, durant els segles XIX i XX, el castell de Calonge es va veure sotmès a una sèrie de reformes puntuals amb la finalitat d'adequar-lo a les necessitats del moment. Entre el 1975 i el 1977 es van enderrocar certes estructures perimetrals per retornar al conjunt el seu aspecte original. Des de

l'any 2000 s'estan efectuant importants obres de restauració, motiu d'un ampli debat entre els defensors de la rehabilitació contemporània i els seus contraris.

El conjunt emmurallat és de caràcter exempt, per la qual cosa, des de l'exterior, pot distingir-se la qualitat de l'aparell constructiu primigeni, format per austeres lloses disposades en filades regulars en alguns trams de l'edifici, mentre que les torres presenten paraments de carreuat més sòlid. Tot sembla indicar l'existència d'un fossat, posteriorment reblit, ja que és estranya l'escassa altura de l'escarpa que serveix de base a les torres. A la façana sud-oriental del castell s'aixeca, com s'ha esmentat, la torre circular sobrealçada en el segle XVIII i, a continuació, un cos turriforme de planta semicircular que es disposa adossat aproximadament en la mitjana del mur. A l'angle nord-est hi ha una altra torre circular, d'uns 9 m d'altura, sobre talús i amb un coronament de merlets escalonats, probablement de factura gòtica.

Com també succeeix al mur de la façana ja descrita, el mur septentrional, entramat sobre roca viva, presenta una sèrie d'espitlleres dividides per nivells. A la cantonada nord-oest, en un vessant més prominent en el paviment, s'aixeca una torre d'ídntiques dimensions a la citada anteriorment, però la seva circumferència no és completa, en estar tallada per una intersecció en angle recte dels murs laterals. En el racó sud-oest del mur occidental, la restauració del qual ha estat la més severa del conjunt, s'aixeca el vestigi que s'estima més antic: una gran torre de planta quadrangular, probablement obra del segle XI, d'uns 11 m de costat; es coneix com torre de l'homenatge. Sobre la meitat del mur oriental es va consolidar —construint-se en estrep per a la seva sustentació— la paret de

l'anomenada sala major, que es corona amb una coberta aixecada sobre arcs diafragma apuntats.

En el segle XIV, com s'ha esmentat, la família dels Cruïlles va fer la primera reforma del castell amb la finalitat d'ampliar la residència i donar-li un aspecte palatí. Per aquest motiu, sobre la muralla sud es va construir un creuer rectangular amb una façana cap a la plaça del castell, que va incorporar al conjunt l'estil característic del gòtic civil català. En passar el castell a formar part, en el segle XVI, de les possessions de la casa ducal de Sessa, s'hi van dur a terme noves reformes. La seva superfície va ser ampliada i es va construir un cos rectangular a la part est de l'antiga plaça d'armes. La façana principal del conjunt, en el cim del qual es troba esculpit un gran escut del duc de Sessa Antoni de Cardona (senyor de la baronia de Calonge entre el 1574 i el 1606), està situada a la plaça major de la vila i pel seu extrem es comunica amb el castell mitjançant un gran

portal adovellat i un corredor voltat. A l'interior es troba l'anomenada "sala renaixentista", el sostre de la qual es decora amb pintures atribuïdes al pintor Francesc Gimeno (1858-1927).

Text i fotos: AVPM

Bibliografia

AYMAR I RAGOLTA, J. *et alii*, 2005; CANER I ESTRANY, P., 1953, pp. 262-276; CANER I ESTRANY, P., 1954, pp. 247-264; CANER I ESTRANY, P. i VILAR I SAIS, L., 1976, XXIII, pp. 279-320; CASTELLS CATALANS, ELS, 1967-1979, II, pp. 625-639; CATALUNYA ROMÀNICA, 1984-1998, VIII, pp. 182-185; MARTÍN I ROIG, G., 2006, pp. 25-28; MONREAL Y TEJADA, L. i RIQUER MORRERA, M. de, 1984, pp. 25-35; PUIGVERD I SOLÀ, J. M., 2005, CXXI, pp. 16-17, 20-25.

Església de Sant Martí de Calonge

L'ESGLÉSIA PARROQUIAL DE CALONGE, dedicada a sant Martí, s'alça en la part més elevada del puig on s'apinya el nucli antic de la vila, molt propera al castell i a uns 2,5 km del litoral mediterrani. D'origen altmedieval, l'actual edifici és el resultat d'una reforma efectuada entre el 1763 i el 1777 i culminada més tard en el segle XIX, que va substituir l'antiga edificació romànica tardana.

El primer esment de l'església es troba en un document de l'any 945, en el qual el comte Sunyer de Barcelona-Girona i la seva esposa Riquilda fan donació a la catedral gironina del lloc de *Rivofredo* (actual veïnat de Rifred), que, segons una venda feta tres anys més tard, se situa *in valle Fontes, in appenditio sancti Martini*. Un diploma atorgat el 968 pel rei carolingi Lotari cita *Calonico* entre les possessions del monestir de Sant Feliu de Guíxols, entre el patrimoni del qual s'esmenta el temple de Sant Martí. A principis del segle XI, l'abat del mateix monestir va donar el domini del castell de Calonge a vassallatge de la família dels Gausfred de Fenals, mentre que la parròquia va seguir en poder del bisbe Pere, qui el 1019 cedia *Sancti Martini de Colonico* a la canònica catedralícia. El terme parroquial és esmentat de nou el 1058, data de la venda d'un alou que confrontava amb Castellbarri, situat *in valle Colonico, in parochia Sancti Martini*. En els segles XIII i XIV, el temple apareix a les *Rationes decimarum* de 1279-1280 i a les llistes diocesanes del 1362. També es documenta una consagració tardana l'any 1423, potser relacionada amb una reforma de la capçalera primitiva.

L'actual edifici de Sant Martí de Calonge és una gran església neoclàssica de nau única, amb capelles laterals intercomunicades i capçalera poligonal, que va substituir l'anterior església romànica; la reforma es va iniciar amb les obres de la capella del Roser, datades entre el 1740 i el 1750. Per a la

Restes romàniques a l'interior

construcció de la nova església es va canviar l'orientació de l'antiga, probablement perquè la imponent façana principal (amb portada neoclàssica i notable alt relleu del sant patró) donava a la plaça major de la vila. El que es conserva de la fàbrica antiga revela un edifici també de grans dimensions, amb un cos de tres naus, transsepte lleugerament destacat en planta i una hipotètica capçalera triple. La seva entrada lateral degué situar-se potser en l'actual porta del Roser, al peu del campanar, mentre que una altra porta s'obria en el costat de ponent, donant accés a l'hort del castell.

Els elements més importants que han perdurat de la construcció primitiva es poden observar a l'exterior del mur sud de l'edifici modern, on es distingeix la diversitat del parament i una finestra antiga d'esqueixada doble. A l'interior, a les capelles actuals del costat de l'Evangeli, de la nau romànica també queden dos arcs faixons i dos formers, tots apuntats, així com un arc de mig punt, una volta transversal de canó que correspondria a l'hipotètic creuer i, al seu mur, una fornícula d'arc de mig punt; la fàbrica d'aquest sector presenta carreuat de granit, ben escairat i polit, disposat de manera regular. Adossat a aquest tram s'alça el robust campanar, que es considera l'element romànic conservat de més importància. És de planta quadrada i consta de tres pisos interiors. El primer està cobert per una volta de maçoneria ordinària, amb una trapa que

comunica amb el pis superior, mentre que el segon es cobreix amb una altra volta revestida amb encanyissat i, al seu mur occidental, s'obre una finestra cruciforme. L'aspecte actual de la culminació de la torre és fruit d'una reforma de l'any 1888, en la qual es va substituir una triple espadanya que coneixem gràcies a una aquarel·la antiga, del 1853; aquesta espadanya, de totes maneres, degué correspondre a unes obres documentades l'any 1609.

Per les característiques dels elements romànics que es conserven integrats a l'edifici modern, Sant Martí de Calonge es considera una construcció datada en el romànic tardà, de finals del segle XII o, amb més probabilitat, de principis del XIII. Degué ser una església de certa importància, d'acord amb les seves notables dimensions.

Text i foto: AVPM

Bibliografia

AYMAR I RAGOLTA, J., 1981; Aymar i Ragolta, J., 2001; Aymar i Ragolta, J. et alii, 2005, pp. 62-63; CATALUNYA ROMÀNICA, 1984-1998, VIII, pp. 186-187; MONREAL Y TEJADA, L. i RIQUER MORERA, M. de, 1984, pp. 25-35.

Ermita de Santa Maria del Mar (o del Collet)

L'ACTUAL ERMITA DE SANTA MARIA DEL MAR, resta d'un antic priorat de monges benedictines, se situa a l'antic barri pesquer de Sant Antoni de Calonge, sobre un pujol conegut com el Collet. El conjunt es troba al costat de la carretera C-253, que va de Palamós a Sant Antoni de Calonge; sota el pujol hi ha un aparcament.

Al pujol del Collet hi ha abundants restes arqueològiques, en particular una gran vil·la romana, dedicada a la producció ceràmica. La documentació que esmenta l'existència d'una església en el lloc es remunta al segle XIII. El 1241, la priora Rupiana i el seu germà Ramon s'esmenten com a procuradors i administradors. Al llarg dels segles XIII i XIV es coneix la relació dels nomenaments de les prioras que governaven aquesta petita cel·la monàstica, vinculada al monestir de Sant Daniel de Girona. El 1360 es va recórrer al bisbat per alçar un altar dedicat a sant Antoni, del qual, probablement, va derivar el topònim actual de la població, que va créixer resguardada sota la lloma del Collet quan va disminuir el perill de la pirateria.

El 1393, el priorat va ser autoritzat a recaptar almoines amb la finalitat de fortificar el seu recinte. No obstant això, el lloc va anar esdevenint progressivament més pobre i amb menys religioses, de manera que a les rendes posteriors al 1423 ja no consta que estigués habitat, encara que continuava

Absis

depenent de Sant Daniel de Girona. En el segle XVII el conjunt va ser definitivament abandonat i, més tard, es va construir una masia en el lloc, posteriorment transformada en un xalet de luxe, que en l'actualitat es troba en estat ruïnós i és de propietat municipal. S'han realitzat diverses excavacions i sondeigs a la zona, sense trobar més presència medieval de la que ja es coneixia.

El temple és de planta molt simple, amb una única nau coberta per tres trams de volta d'aresta i un absis semicircular que es cobreix amb una volta de quart d'esfera apuntada. L'absis conserva restes molt escasses de decoració mural, en la qual pot distingir-se un personatge nibat, potser amb ales, elaborada en tons vermells i blancs. L'accés a l'interior del temple es fa per una porta situada a la façana occidental i hi ha una altra petita entrada al costat sud, que dona pas a l'antic claustre del priorat, del qual queden diverses arcuacions de perfil apuntat. Una senzilla espadanya sobre la façana occidental corona l'edifici.

Només la capçalera de l'església és obra d'època romànica, i certament tardana. Disposa d'un aparell de carreus de mida mitjana, ben escairats i disposats en filades horitzontals, que trunca només una finestra d'esqueixada doble, encara que allindanada; deu datar-se probablement ja en el segle XIII. La resta de l'edifici és clarament posterior. Hi ha unes obres documentades en el conjunt durant el segle XV, però sembla més probable que el seu aspecte definitiu correspongui a una intervenció ja d'època moderna.

Text i fotos: AVPM

Interior

Bibliografia

AGUELO I MAS, X., 2010, I, pp. 309-312; AYMAR I RAGOLTA, J. *et alii*, 2005, pp. 64-65; CATALUNYA ROMÀNICA, 1984-1998, VIII, p. 187; MARQUÈS I PLANAGUMÀ, J. M., 1996a, pp. 35-67; MARQUÈS I PLANAGUMÀ, J. M., 1996b, pp. 69-100; PEDRET I RODÉS, J. i SANTAMARIA I TIRRI, P., 2006, I, pp. 307-309.

Castell de la Torre Lloreta

EN EL SECTOR CENTRAL del terme municipal de Calonge i Sant Antoni, a escassa distància cap al nord respecte a la població de Calonge de les Gavarres, en el veïnat de Puigtavell, se situa el castell de la Torre Lloreta, una antiga fortalesa convertida en una casa de camp; se la coneix popularment com Can Sixt de la Torre, topònim derivat del nom d'un dels seus masovers. Per accedir al lloc cal arribar al carrer de Molla, que es troba al nord de Calonge, i seguir recte fins que comença un camí de terra que cal agafar a l'esquerra. Aquest camí porta al complex, que apareix a la dreta. El conjunt es troba actualment deshabitat i en procés de rehabilitació, després d'haver estat adquirit per una família durant la segona meitat del segle XX.

La construcció més significativa d'aquest caseriu fortificat és una torre de planta quadrada, d'uns 12 m d'altura i 4,5 m d'amplada. Aquesta torre, que fins fa poc tenia habitacles adossats, presenta tres obertures, totes situades al mur sud-oriental. Una asimètrica poterna amb arc apareix a la planta baixa, indubtablement de construcció tardana, l'accés de la qual porta a un habitacle quadrangular cobert per una volta de canó, amb una trapa en el seu centre. Al nivell superior, a uns 5 m del nivell actual del sòl, apareix una altra porta en arc de mig punt adovellat i amb brancals de pedra regularment tallats. A sobre d'aquesta porta hi ha una petita obertura semblant a una espitllera, formada per dos carreus com a muntants coronats per un petit arc monolític. Aquest tram de

Vista general

la torrassa, que interiorment presenta les mateixes característiques que el tram inferior, comunica amb el tercer i últim pis interior, que és de secció rectilínia i va ser reconstruït posteriorment.

L'aparell de la torre és de maçoneria, a base de blocs de pissarra de mida mitjana, irregulars però col·locats de manera homogènia; va reforçat en els angles amb grans carreus ben escairats. Originalment, la torre estava envoltada per una senzilla muralla de la qual encara queden vestigis, alguns restaurats i consolidats de manera provisional. Hi ha diverses es-pitlleres al mur sud, i alguna altra a la façana del caseriu en el qual s'integra la torre, que es va edificar aprofitant aquesta muralla.

La falta de documentació sobre el lloc complica l'anàlisi de l'estructura. Els erudits locals van apuntar que l'edificació podria pertànyer a una fortalesa alçada per la Corona per controlar als feudataris del castell de Calonge, encara que

la seva proximitat amb el mar també permet pensar que formés part de la xarxa d'estructures aixecades per a la defensa davant la pirateria. Per analogia amb la fàbrica del castell de Calonge, així com per les seves similituds amb els castells propers de Vila-romà i Peralta, cal suposar que la petita fortalesa de la Torre Lloreta s'edificà en època tardana, ja en el segle XIII.

Text i foto: AVPM

Bibliografia

CANER I ESTRANY, P. i VILAR I SAIS, L. 1976, pp. 314-316; CASTELLS CATALANS, ELS, 1967-1979, II, p. 825; CATALUNYA ROMÀNICA, 1984-1998, VIII, pp. 187-188.